

ונסתלקה ממנו שכינה

ברש"י בתחלת פרשתנו כתב "שבקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו" (מיעקב עצמו), ואילו כאן אומר "ונסתלקה ממנו שכינה" (אך לא ידיעת הקץ).

וטעמו ונימוקו:

^{אומר והכמה}

א. הסתימה לפני המלים "ויחי יעקב" מורה על כך שנסתם הקץ מיעקב עצמו, ואילו כאן מוכרח רק שנסתלקה ממנו שכינה.

ב. פירושו כאן הוא רק לפירוש הראשון שם בטעם סתימת פרשה זו ("נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד"), ולא לפירוש שנסתם ממנו הקץ.

שם: והתחיל אומר דברים אחרים

יש לשאול:

א. למאי נפקא מינה כאן.

ב. מה מחדש רש"י.

אלא, במלים אלו מדגיש רש"י שהשכינה נסתלקה מיעקב רק לגבי גילוי הקץ בלבד, אך לא לגבי "דברים אחרים" (שהרי המשיך ואמר דברי נבואה).

וראה לעיל בביאור.

מט, גד

ראובן בכרי אתה כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז: פחו כמים אל תותר כי עלית משכבי אביך או חללת יצועי עלה

יתר שאת: ראוי היית להיות יתר על אחיך זכהונה, לשון נשיאת כפיים.

ויתר עז: זמלכות, כמו ויתן עז למלכו (שמואל א ב, י). ומי גרם לך להפסיד כל אלה:

פחו כמים: הפחו והצהלה אשר מהרת להראות כעמך כמים הללו הממהרים

זמרוצתם, לכך:

אל תותר: אל תרצה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראיות לך. ומהו הפחו אשר פחזת:

כי עלית משכבי אביך או חללת: אותו שם שעלה על יצועי, והיא השכינה שהי' דרכה

להיות עולה על יצועי.

יש לשאול: מדוע אין רש"י מפרש שניטלה מראובן גם הבכורה (כפי שכתב

רש"י בפרשת וישלח לה, כג), כבתרגום אונקלוס כאן: "הוה חזי למיסב תלתא

חולקין - בכירותא, כהונתא ומלכותא"? והרי גם ענין הבכורה נזכר בכתוב

("ראובן בכורי אתה").

ויש לומר:

ממה שנאמר "אל תותר" מוכח שהכתוב ממעט רק את הזכויות והמעלות שכתוב בהם לשון "יתר" (כהונה ומלכות), אך מעלת הבכורה אינה בכלל מיעוט זה.

אך עדיין הקושיא במקומה עומדת: מדוע לא נזכר בכתוב שהפסיד ראובן את מעלת הבכורה?

והביאור:

מפירוש רש"י בדיבור המתחיל "פחז כמים" משמע שראובן נענש ב"אל תותר" על כך שמיהר להראות כעסו, לא על עצם המעשה של בלבול יצועי אביו. היינו שב"עלית משכבי אביך" היו שני פרטים, ועל כל פרט נענש ראובן בעונש שונה: בשביל עצם המעשה נלקח ממנו הבכורה (ככתוב בדברי הימים (א ה, א) "ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף", וכפי שפירש רש"י לעיל בפרשת וישלח); ובשביל זה ש"פחז כמים" נלקחו ממנו כהונה ומלכות.

וביאור הדבר:

ראובן בלבד את יצועי אביו כתוצאה משיקול הדעת מוטעה (הוא חשב שמפני כבודה של אמו יש להעמיד יצועי אביו באהל לאה), שהוא דבר בינו לבין עצמו. לכן ניטלה ממנו הבכורה, שהיא דבר השייך לבכור עצמו (הוא מקבל פי שנים כו'). אבל זה שמיהר להראות כעסו (על זולתו) כשבבל את יצועי אביו הוכיח שאינו נזהר ביחסו אל הזולת, ולכן ניטלו ממנו כהונה ומלכות, שהם דברים הקשורים לדאגה לזולת (תפקידו של הכהן לברך את העם, ותפקידו של המלך לדאוג למילוי צרכיהם).

על פי זה מובן מה שנלקח הבכורה מראובן לענין השבטים בלבד (רש"י וישלח שם), כי עצם המעשה של בלבול יצועי אביו לא הי' חמור כל כך, שהרי כוונתו של ראובן היתה רצוי', ועד כדי כך שרש"י אומר (שם) "שלא חטא ראובן", והוא אף שב בתשובה שלימה על מעשהו זה (רש"י וישב לז, כט).

מט, ו

בסדר אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבדי כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור

כי באפם הרגו איש: אלו חמור ואנשי שכם, ואינן חשובין כולם אלא כאיש אחד. וכן הוא אומר בגדעון (שופטים ו, טז) והכית את מדין כאיש אחד. וכן צמזרים (נשלח טו, א) סוס ורוכבו רמה צים. זהו מדרשו. ופשוטו: אנשים הרבה קורא איש, כל אחד לעצמו, באפם הרגו כל איש שכעסו עליו. וכן וילמד לטרוף טרף אדם אכל (יחזקאל יט, ג).